

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA BORARO (P3)

PUDUNGWANA 2023

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 10.

KAROLO YA A: MOQOQO

POTSO YA 1

TATAISO YA HO TSHWAYA MOQOQO

- Moqoqo o ke ke wa hloka sesupo leha e le sefe sa hore o badilwe wa ba wa abelwa matshwao ka tshwanelo. Matshwao a abetsweng moqoqo e be a loketseng.
- Ho se tshwane le kgutsufatsong moo ho nang le pehelo ya moedi o tlamang wa palo ya mantswa, moqoqo ke sengolwa sa boiqapelo. Moqoqo ha o phalla ho ya ka boiqapelo mme o hohela mmadi, e tla be e le leeme ha ho tsepamiswa maikutlo hodima bolelele feela ho na le hore ho shejwe dintlha.
Molao ke hore:
- Ho se eketswe dikotlo kaha ruburiki ka boyona e na le dikotlo.

1.1 Tlhekefetso e fetola semelo sa motho.

Mohlalobuwa a hlalose/phete kamoo tlhekefetso e fetolang semelo sa motho kateng.

- A hlalose/phete ka mofuta wa tlhekefetso e lebisitseng ho fetoleng semelo sa motho.
- Ho hlake moqoqong hore tlhekefetso e fetotse semelo sa motho ka mokgwa o jwang.

[40]

1.2 Bobodu bo bongata ditshebeletsong tsa setjhaba.

Mohlalobuwa a phete/hlalose ka bobodu bo bongata ditshebeletsong tsa setjhaba.

- A hlalose/phete diketsahalo tse nnetefatsang hore bobodu bo etsahahetse kae le hona ke ba mofuta ofe.
- Maikutlo le sehalo di hlake ka bobodu boo a buang ka bona.

[40]

1.3 Ke batla ho ba morui.

Mohlalobuwa a hlalose/phete ka tsa ho batla ho ba morui ha hae.

- Ho hlake moqoqong hore o batla ho ba morui wa diphoofolo kapa ya nang le tjehelete e ngata, jj.
- A ka hlalosa/pheta seo a ka se etsang hore e be morui.
- Mohlahlobuwa a hlalose/phete lebaka/mabaka a etsang hore a batle ho ba morui.

[40]

1.4 Ke yena feela motho eo e ka bang tharollo ya mathata a rona.

Mohlalobuwa a phete/hlalose ka motho eo e ka bang yena feela tharollo ya mathata a bona.

- A hlalose/phete ka mathata le hore motho eo a ka rarolla mathata a bona jwang.

[40]

1.5 – **Ditshwantsho**

1.8

Dikahare tsa moqoqo di laolwa ke mehopolo ya sehlooho ya boiqapelo ba mohlahlobuwa ka mong. Moqoqo o ngolwa ka lehlakore lefe kapa lefe.

[40]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A:

40

TATAISO YA SEBOPEHO SA DITEMA TSA MOQOQO

Mefuta ya Ditema	Moqoqo wa Phetelo/o hlalosang
Sebopeho sa ka ntle	<ul style="list-style-type: none"> • Sehlooho • Selelekela • Mmele • Phethelo
Sebopeho sa seratswana	<p><u>Mohato/ Setepe</u> Moralo wa mantlha o hatellang hodima ditsela tse itseng tsa ho etsa dintho le tsa phetelo tse itshetlehileng hodima tlhahlamano ya diketsahalo ho latela nako.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Polelo ya mohopolo wa sehlooho • Dipolelo tsa tlatsetso ho bontsha tlhahlamano ya diketsahalo.
Makgetha	<ul style="list-style-type: none"> • Di re qoqela ka pale e mabapi le motho/batho, sebaka le nako ya diketsahalo. • Di na le mopheti kapa mongodi wa pale.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA TATAISO YA HO TSHWAYA MOQOQO (MATSHWAO A 40) – SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

ELA TLHOKO: Matshwao a 0-40 a abilwe ho ya ka dithaloso tse arotsweng ka dikgato tse 5.
Lekgetheng la pele, tlhaloso ya boiphihlelo e arotswa HABEDI ho hlalisa boemo bo hodimo le bo tlase; boemo bo bong le bo bong bo na le tlhaloso ya bona.

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlelo e babatsehanga	Phihlelo e supang bokgoni	Phihlelo e mahareng	Phihlelo ya motheo feela	Phihlelo e haellang
DIKAHARE LE MORALO Nehelano ya sehlooho: tlhophiso ya mehopolole dintlha, kelohlolo ya baamohedi ba ditaba, maikemisetso le maemo.	22-24 -Nehelano e babatsehanga ho feta tebello e tlwaelehileng -Mehopolole bontshang bohale, e phepetsang monahano, ebile e sutsitse -O hlophisitse le ho hokelwa ka boqhetsheke, ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo	18 -Nehelano e ntle haholo -Mehopolole ke e loketseng ebile e kgahlisa ka bottlalo le bopaki ba nehelano e butswitseng -O hlophisitse le ho hokelwa hantle haholo ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo	12-16 -Nehelano e kgotsofatsang -Mehopolole e momahane le ho kgodisa ka tsela e amohelehanga -O hlophisitse le ho momahana ka tsela e amohelehanga ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo	7-11 -Nehelano e momahane mona le mane -Mehopolole ke e sa hlangang ebile e seng ya boiqapelo -Ho na le bopaki bo fokolang ba tlhophiso le momahano ya mosebetsi	0-6 -Nehelano e tswile lekoteng hohang -Mehopolole ke e sa tsepamang, e dubakaneng -Ha e utlwahale mme mehopolole e a phetakakwa -Ha e a hlophiswa le hona ho hokeleha
	19-21 -Nehelano e tswileng matsoho leha e haellwa ke matshwao a boqhetsheke ba moqoqo o babatsehanga -Mehopolole e sutsitseng ebile e bontsha boiphihlelo bo hodimo -O hlophisitse le ho hokelwa ka bonono ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo	17 -Nehelano e radilwe hantle -Mehopolole ke e loketseng, mme e thahasellisang -O hlophisitse le ho hokelwa hantle ho kenyeditswe selelekela, mmele le qetelo			
Matshwao a 24					
	10-12	8-9	6-7	4-5	0-3
PUO, SETAELE LE HO HLAOLA DIPHOSO Sehala, rejistara, setaele, tlhotlontswa ke tse lokelang sepheo/tshusumetso le maemo; Kgetho ya mantswe Tshebediso ya puo le tlwaelo, matshwao a ho bala le mopeleto.	-Tshebediso ya puo ke e babatsehanga, sehala se kgahlisang ebile se le matla -O batla o hloka diphoso tsa melao ya puo le tsa mopeleto -O radilwe ka bokgoni bo tsotehang	-Tshebediso ya puo e ntle haholo ebile e matla -Boholo ba mosebetsi ha o na diphoso tsa mopeleto, sehala se matla ebile se nepahetse -O radilwe hantle haholo	-Tshebediso ya puo ke e loketseng leha e na le ho hloka botsitso mona le mane -Sehala se sebeditswe ka tshwanelo leha puo ya bonono e haella.	-Tshebediso ya puo ke e haellang -Popo ya dipolelo ke e se nang motswako -Tlhotlontswa e haella haholo	-Tshebediso ya puo ke e sa utlwisiseehang -Tlhotlontswa e haellang haholo hoo nehelano e sa utlwisisehang
Matshwao a 12					
SEBOPEHO Makgetha a tema: popeho ya dipolelo le kgodiso ya diratswana le bolelele bo hlokehang.	4 -Kgodiso ya sehlooho ke e babatsehanga -Dintlha tse phethahetseng ka bottlalo -Dipolelo le diratswana di bopilwe ka tsela e babatsehanga	3 -Kgodiso ya dintlha ke e utlwisisehang, mme e hodisang sehlooho -O momahane -Dipolelo le diratswana di a utlwisiseha ebile di tswakilwe	2 -Dintlha tse loketseng di a hodiswa -Dipolelo le diratswana di bopilwe hantle -Moqoqo o na le moelelo	1 -Dintlha tse itseng di a utlwahala -Dipolelo le diratswana di na le diphoso -Moqoqo o ntse o na le moelelo o itseng	0 -Dintlha tse hlokehang di a haella -Dipolelo le diratswana di fosahetse -Moqoqo ha o na moelelo
Matshwao a 4					
MATSHWAO	33-40	28-30	20-25	12-17	0-9

Makgetha a ho lekanyetsa	Matshwao	Senotlolo
Dikahare/Moralo	24	DM =
Puo/Setaele/Ho hlaola diphoso	12	PSH =
Sebopeho	4	Seb =
Matshwao ohle	40	

KAROLO YA B: DITEMA TSA KGOKAHANO TSE TELELE

POTSO YA 2

2.1 LENGOLO LA SETSWALLE

Mohlalobuwa a lakaletse motswalle wa hae mahlohonolo ha a fumane mosebetsi mose ho mawatle.

Sebopeho

- Aterese ya mongodi e ngolwe hodimo letsohong le letona mme e ngolwe ka sebopeho sa boloko;
- Ho se sebediswe matshwao a puo, ntle le ha ho na le dikgutsufatso;
- Tlase aterese ho tlole mola ebe ho ngolwa mohla oo lengolo le ngolwang ka ona;
- Ho latele tumedisio (e bontshe kamano le ya ngollwang, ho hlake hore ke motswalle), ha ho letshwao la puo le sebediswang;
- Mmele o ngolwe ka diratswana: ho be le selelekela, mme ho latele diratswana tse ding tse jereng ditaba;
- Sepheo sa ho ngola se utlwahale (ho lakaletsa motswalle wa hae mahlohonolo ka ho fumana mosebetsi mose ho mawatle).
- Qetello e be e kgutshwane, mme e phethele ditaba ka tsela e utlwahalang ho itshetlehlilwe feela kamanong ya mongollwa le ya ngolang.

[20]

2.2 LENGOLO LA SEMMUSO

Mohlalobuwa a ngolle lekgotla la tsamaiso la sekolo lengolo ho hlahisa teboho ya hae ka thuso eo lekgotla la sekolo le ba fileng yona.

Sebopeho

- Lengolo lena le na le aterese tse pedi (ya mongodi le ya mongollwa);
- Aterese ya mongodi e ngolwe hodimo ka letsohong le letona, e ngolwe ka sebopeho sa boloko;
- Tlase aterese ya mongodi ho tlole mola ebe ho ngolwa mohla oo lengolo le ngolwang ka wona;
- Ho se sebediswe matshwao a puo, ntle le ha ho na le dikgutsufatso;
- Aterese ya mongollwa e ngolwe ka letsohong le letshehadi haufi le mola, mme ho qalwe ka maemo a motho eo (j.k. Modulasetulo);
- Ho latele sehlooho se totobatsang sepheo sa ho ngola;
- Ebe ho latela mmele o hlahiswang ka diratswana;
- Selelekela se totobatse sepheo sa ho ngola.

[20]

2.3 PUISANO

- Dikahare di hlakise puisano dipakeng tsa mosuwehlooho le moemedi wa baithuti.
- Ka mehla puisano e ngolwa e le ho puommui.
- Lebitso la sebui le ngolwe letsolong le letshehadi la leqephe, le latelwe ke kgutlopedi.
- Ditlhaloso tsa tlatsetso tse kang lebaka la bohlokwa hore mokete wa Kereiti ya 12 o be teng.
- Polelo e nngwe le e nngwe e be karabelo ya puo e sa tswa buuwa.
- Sehalo le puo tse sebediswang di tla itshetleha kamanong ya dibui tse buisanang.
- Ho tlole mola pakeng tsa sebui ka seng.

[20]

2.4 RAPOROTO

Mohlalobuwa o tlalehela sepolesa ka se ileng sa etsahala ha moithuti ya neng a tsamaya ka pele ho yena a tla nkelwa selefounu ya hae.

- Ke tlaleho ya ketsahalo e bonweng ka mahlo;
- E lokela ho ba kgutshwane, mme e fupare dintlha tse latelang:
  - E be le sehlooho;
  - Letsatsi, nako le kgwedi di bolelwe ka ho bona motho a nkelwa selefounu.
  - E hlahise motho/batho bao raporoto e lebisitsweng ho bona;
  - Mngodi a tobe taba;
  - Puo e be ya semmuso mme ho sebesidwe dipolelo tse phethahetseng.
- E ngolwa ho hlaha ntlhakemong ya mongodi;
- Hangata ho sebediswa dipolelo tse ho lekgathe lefetile/lephethi.

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 20

KAROLO YA C: DITEMA TSA KGOKAHAHO TSE KGUTSHWANE

POTSO YA 3

3.1 PHOUSERARA

Mohlalobuwa o lokela ho totobatsa hore o rekisa diaparo tsa kgale tsa sekolo. A bolele mefuta ya diaparo tseo a tlang ho di rekisa.

- Phousetara e phatlalatsa molaetsa, mme e boele e memele batho ho se phatlalatswang.
- E ba le sehlooho se totobetseng, se ngotsweng ka ditlhaku tse kgolo;
- Molaetsa kapa ditaba tsa yona, di ngolwa ka mongolo o moholo, o hohelang batho.
- Molaetsa wa yona o fupara dintlha tse latelang:
  - Sebaka sa kgwebo.
  - Matsatsi ao kgwebo ena e tla bulwa ka ona.
  - Nako.
  - Tefo ya diaparo tse rekiswang.

[20]

3.2 DITSHUPISO

Mohlalobuwa a laele metswalle ya hae tsela eo ba tla e tsamaya ho tloha boemafofaneng ho ya fihla holong ya motse moo mokete o tla tshwarelwaneng teng.

- Boholo ba dipolelo di be ho sekaotaelo temekisong ya tumelo.
- Ditshupiso di hlahlamane le ka kutlwusiso. Diketsahalo e be tse momahaneng.
- Ho buuwe ka lehlakore le itseng. Mohlala: thinyetsa ka letsohong le letona, le letshehadi, tsamaya o lebile pele, jj.
- Ho bolelwe mabitso a diterata tse tlang ho nkuwa le diroboto tse kae pele a fihla holong ya motse. Dipolelo tse latelang di ka o thusa haholo ha o supisa motho tsela: o feta ..., o hahamala jwalo ..., o iphaphate ka lehlakore la ..., haufi le ..., ka morao/pele ho jj.
- Ho bolelwe mabitso a dibaka tse tsebahalang tse tla fetwa ka lehlakoreng le letshehadi, le letona kapa ka pele.
- Puo e hlakileng, e otlohileng le e utlwisisehang ha bobebe e lokela ho sebediswa, mme sehalo ke se tsamaelanang le mofuta wa tema e ngolwang;
- Ho sebediswa lehoketsi la motho wa bobedi, kaha ke yena ya laelwang kapa ya supiswang.

[20]

3.3 **IMEILE**

Mohlalobuwa o ngolla mookamedi wa suphamakete e itseng mme a tletleba ka ditshila le ho tlolewa ke nako ya ho jowa ha dijo tseo a di boneng dishelelong tsa suphamakete eo. Imeileng ya hae a hlakise ditshila le dijo tse neng di se di tlotswe ke nako ya ho jowa. A nehelane ka bopaki ba dijo tse tlotsweng ke nako.

Sebopeliso

- Ho ngolwa aterese ya imeile ya mongodi le ya mongollwa.
- Atereseng ya imeile kang ho be le @, ho se siuwe sebaka dipakeng tsa ditlhaku mme ho se be le kgutlo pheletsong ya yona.
- Ho latele sehlooho se totobatsang sepheo sa ho ngola.
- Ebe o kena tabeng.

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 20

MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80

**KAROLO YA B & C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA TEMA YA KGOKAHANO E TELELE LE E KGUTSHWANE (MATSHWAO A 20)
SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)**

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlelo e babatsehlang	Phihlelo e supang bokgoni	Phihlelo e mahareng	Phihlelo ya motheo feela	Phihlelo e haellang
DIKAHARE, MORALO LE SEBOPEHO -Nehelano ya sehlooho le mehopollo; - Tlhophiso ya mehopollo; - Kelohlolo ya baamohedi ba ditaba, maikemisetso le maemo. Matshwao a 12	10-12 -Nehelano e babatsehlang haholo ho feta ditebello tse tlwaelehileng - Mehopollo e matla, e butswitseng -Tsebo e batsi ya makgetha a mofuta wa tema -Mosebetsi o tsepame -Mehopollo le dikahare di momahane -Nehelano e manollotswe ka boqheteke mme dintlha tsohle di tshheheta sehlooho -Sebopeho ke se nepahetseng ka botlalo	8-9 -Nehelano e ntle haholo, e bontshang tsebo e ntle ya makgetha a mofuta wa tema -Nehelano e tsepame - ha e kgere -Mehopollo le dikahare di momahane, mme di manollotswe hantle haholo ka dintlha tse tshhehetsang sehlooho -Sebopeho ke se loketseng se nang le diphoso tse mmalwa haholo	6-7 -Nehelano e lekaneng, e bontshang tsebo ya makgetha a mofuta wa tema -Nehelano ha e a tsepama ka ho phethahala – ho na le ho kgera ho itseng -Mehopollo le dikahare di na le momahano e lekaneng feela -Ke dintlha tse itseng feela tse tshhehetsang sehlooho -Ka kakaretso, sebopeho se nepahetse leha se na le diphoso tse itseng	4-5 -Nehelano ya motheo e bontshang tsebo e itseng ya makgetha a mofuta wa tema -Mosebetsi o na le tsepamo e itseng empa o a kgera -Ha se ka dinako tsohle mehopollo le dikahare di momahaneng - Sehlooho se tshhehetswa ke dintlha tse mmalwa -Melao ya sebopeho e sebedisitse ka bohlotso bo boholo -Kgaello e itseng ya tsa bohlokwa	0-3 -Nehelano e totobatsa kgaello ya tsebo ya makgetha a mofuta ona wa tema -Moelelo o nyotobetse ke ho kgera ho hoholo -Mehopollo le dikahare ha di na momahano -Ke dintlha tse mmalwa haholo tse tshhehetsang sehlooho -Ha ho boiteko ba ho sebedisa melao ya sebopeho
PUO, SETAELE LE HO HLAOLA DIPHOSO - Sehalo, rejistara, setaele, maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo; -Tshebediso ya puo, tlwaelo ya tshebediso ya puo, kgetho ya mantswa, matshwao a ho bala le mopeleto matshwao a 8	7-8 -Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswa di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo ka ho fetisisa -Melao ya puo e nepahetse ka botlalo ebile nehelano e bopehile hantle -E batla e se na diphoso	5-6 -Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswa di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo ka botlalo -Ka kakaretso, melao ya puo e nepahetse ebile e bopehile hantle -Tlotlontswa e ntle haholo -Mosebetsi boholo ha o na diphoso.	4 -Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswa di loketse maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo -Mosebetsi o na le diphoso tse itseng tsa melao ya puo; -Tlotlontswa e lekaneng -Diphoso ha di nyotobetse moelelo.	3 -Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswa ha di a lokela maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo ka botlalo -Tshebediso ya puo e fosahetse ebile e tletse diphoso tse ngata -Tlotlontswa e haellang -Moelelo o nyotobetse	0-2 -Sehalo, rejistara, setaele le tlotlontswa ha di dumellane le maikemisetso, baamohedi ba ditaba le maemo -Mosebetsi o tletse diphoso mme o dubakane -Tlotlontswa ha e a lokela sepheo -Moelelo o nyotobetse haholo
MATSHWAO	17-20	13-15	10-11	7-8	0-5

SENOTLOLO SA HO ABA MATSHWAO:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare, Moralo le Sebopeho	12	DMS =
Puo le Setaele le ho Hlaola diphoso	8	PSH =
Matshwao ohle	20	

Difuperweng tsa pampiri ena di se sebediswe ntle ho tumello